

تأمین مالی صنعت نفت از طریق ابزارهای مالی اسلامی

سیدعباس موسویان

جواد حدادی

انتشارات هزاره سوم

سرشناسه	: موسویان، سیدعباس ۱۳۳۹-
عنوان و نام پدیدآور	: تأمین مالی صنعت نفت از طریق ابزارهای مالی اسلامی / سیدعباس موسویان، جواد حدادی.
مشخصات نشر	: تهران: هزاره سوم اندیشه، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۶ص: جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۰۶-۳۲-۱ : ۱۴۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: نفت - ایران - صنعت و تجارت - امور مالی
موضوع	: تأمین مالی از طریق انتشار اوراق بهادار - ایران
موضوع	: اوراق بهادار اسلامی
موضوع	: نفت - صنعت و تجارت - امور مالی
شناسه افن	: حدادی، جواد، ۱۳۶۰-
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۵۵ م ۹۲/الف ۹۵۷۶ HD
رده‌بندی دیویی	: ۳۳۸/۲۷۲۸ . ۱۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۴۵۱

انتشارات هزاره سوم

تأمین مالی صنعت نفت از طریق ابزارهای مالی اسلامی

مولفان: سیدعباس موسویان - جواد حدادی

- ویرایش: هزاره سوم اندیشه / معصومه طوفانپور • صفحه‌آرایی: هزاره سوم اندیشه
- طرح روی جلد: سعید پرور • لیتوگرافی: آراز گرافیک • چاپ: دالاهو • صحافی: نوین
- چاپ اول: تهران ۱۳۹۴ • شمارگان: ۱۰۰۰ • قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۰۶-۳۲-۱

ناشر: هزاره سوم اندیشه

تلفن و نمابر: ۶۶۰۳۷۶۴۸ - همراه: ۰۹۱۲۷۱۷۳۹۲۴

تلفن پخش: ۶۶۹۶۵۳۷۷

سایت: www.hsapub.ir آدرس الکترونیکی: hsapub@gmail.com

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

پیش‌گفتار

تشدید محدودیت‌های مالی بین‌المللی علیه کشور در سال‌های اخیر و عدم کفایت منابع بانک‌های داخلی به عنوان مهمترین مسئله‌های تأمین منابع مالی در صنعت نفت به حساب می‌آیند. مهمترین تبعات این محدودیت‌ها تأثیر بر داشت نفت و گاز از میادین مشترک و در نتیجه عدم‌النفع ناشی از بهره‌برداری حداکثری کشورهای نزدیک از مخازن مشترک را در پی خواهد داشت.

در شرایط کنونی استفاده از راهکارهای جایگزینی که می‌تواند به حل مسأله تأمین مالی در صنعت نفت کمک کنند بسیار حایز اهمیت است. با توجه به فراهم شدن بسترهای حقوقی لازم در بازار سرمایه کشور گزینه‌های قابل کاربرد جدیدی برای تأمین مالی صنایع مختلف از جمله صنعت نفت ایجاد شده است.

در این راستا کتاب حاضر که مبتنی بر پژوهش صورت گرفته در حوزه تأمین مالی پروژه‌های صنعت نفت به رشته تحریر درآمده است سعی در ارائه راهکارهای نوین تأمین پروژه‌محور از طریق ابزارهای مالی اسلامی دارد، به طوری که ابزارهای معرفی شده حایز دو ویژگی باشند.

اول اینکه پروژه‌محور باشند. در تأمین مالی پروژه‌محور تأکید بر بیان پروژه بر دارایی‌ها و عواید آتی پروژه به جای استفاده از اعتبار و ترازنامه شرکت مادر پروژه در فرایند تأمین مالی می‌باشد.

دوم اینکه از طریق ابزارهای مالی اسلامی باشند. رویکردهای اخیر سازمان‌های پولی و

مالی کشور در راستای تعریف، تدوین و توسعه ابزارهای نوین مالی اسلامی همزمان با گسترش کاربرد آن در کشورهای اسلامی و غیراسلامی فرصت‌های جدیدی را برای تأمین منابع مالی صنایع مختلف ایجاد کرده است.

بنابراین کتاب حاضر به معرفی برخی از مهمترین انواع صکوک قابل کاربرد در بخش نفت متناسب با ویژگی‌های پروژه‌های این بخش پرداخته است.

با تمام تلاش‌های صورت گرفته جهت ارایه اثری قابل استفاده و کاربردی شکی نیست کتاب حاضر خالی از ایراد و اشکال نیست. بدین جهت از تمامی اساتید، دانشجویان صاحبان تجربه و اعضای هیأت علمی خواهیم که نظرات ارزشمند اصلاحی خود را منعکس و ما را در رفع ایرادات رایی نمایند.

در پایان یادآور می‌شود این اثر با حمایت معنوی دانشگاه تربیت مدرس و موسسه مطالعات بین‌المللی انرژی - فرجام رسیده است. مایه مباهات است همراهی اساتید و بزرگوارانی که در این کتاب مشارکت رساندند، فرصت را مغتنم شمرده از ایشان صمیمانه سپاس‌گزاری می‌نماییم.

از دانشگاه تربیت مدرس: جناب آقای دکتر محمدحسین صبحیه و جناب آقای دکتر محمدرضا بمانیان اعضای محترم هیأت علمی دانشگاه.

از دانشگاه صنعتی شریف: جناب آقای دکتر حسین اسلامی عضو محترم هیأت علمی دانشگاه.

از موسسه مطالعات بین‌المللی انرژی: جناب آقای دکتر سیدحسین ایرانمنش رئیس محترم موسسه، جناب آقای دکتر مهدی عسلی معاون محترم پژوهشی موسسه، سرکار خانم مریم سهرابی مدیر محترم ارتباط با صنعت و جناب آقای دکتر مرزا احمدی معینی عضو محترم هیأت علمی موسسه.

سیدعباس موسویان

جواد حدادی

فهرست

مقدمه	۱۳
اهمیت موضوع تأمین مالی صنعت نفت	۱۳
سرمایه‌گذاری مورد نیاز در بخش نفت و گاز	۱۵
محل تأمین منابع مورد نیاز در بخش نفت و گاز	۱۵
ساختار کتاب	۱۷
روش تحقیق	۱۸
فصل اول: مروری بر سیستم‌های قراردادی و تأمین مالی در صنعت نفت	۲۱
۱. سیر حقوقی قراردادها و تأمین مالی صنعت نفت در جهان	۲۱
۱-۱. سیستم‌های امتیازی	۲۱
۲-۱. سیستم‌های قراردادی	۲۲
۱-۲-۱. قراردادهای مشارکتی	۲۳
۲-۲-۱. قراردادهای خدماتی	۲۴
۳-۱. روش‌های تأمین مالی نفت	۲۵
۱-۳-۱. تأمین مالی در قراردادهای امتیازی	۲۵
۲-۳-۱. تأمین مالی در قراردادهای مشارکتی	۲۵
۴-۳-۱. تحلیلی بر سیستم‌های قراردادی صنعت نفت	۲۸
۲. سیر قراردادها و تأمین مالی صنعت نفت در ایران	۳۰
۱-۲. سیستم امتیازی	۳۰

- ۲-۲. ملی شدن ۳۰
- ۳-۲. قراردادهای پیمانکاری ۳۱
- ۴-۲. بیع متقابل ۳۱
- ۵-۲. تغییرات راهبردی در سیستمهای قراردادی صنعت نفت ایران ۳۲
- ۲-۵-۲. ۱. تامین مالی با پشتوانه محصولات پروژه ۳۳
- ۲-۵-۲. ۲. تعاملات شرکت ملی نفت ایران با بانک کارگزار تحت حسابامانی ۳۴
- ۲-۵-۲. ۳. تامین مالی با استفاده از ابزارهای مالی اسلامی ۳۵
- فصل دوه تامین مالی پروژه محور اسلامی** ۳۷
۱. تامین مالی پروژه محور ۳۷
- ۱-۱. تعریف تامین مالی پروژه محور ۳۷
- ۲-۱. ویژگیهای متمایز تامین مالی پروژه محور ۳۹
- ۱-۲-۱. تشکیل ۳۹
- ۲-۲-۱. ترتیبات قراردادی ۴۰
- ۳-۲-۱. حق رجوع محدود ۴۰
- ۴-۲-۱. تامین مالی خارج ترازنامه ۴۱
- ۵-۲-۱. توجیه پذیری مالی پروژه ۴۲
- ۳-۱. الزامات پروژههای موفق در تامین مالی پروژه محور ۴۳
- ۴-۱. مزایای تامین مالی پروژههای در مقایسه با تامین مالی شرکتی ۴۳
- ۵-۱. معایب تامین مالی پروژه محور در مقایسه با تامین مالی شرکتی ۴۳
۲. تامین مالی اسلامی ۴۵
- ۱-۲. ضوابط کلی معاملات در فقه اسلامی ۴۵
- ۱-۱-۲. ممنوعیت اکل مال به باطل ۴۵
- ۲-۱-۲. ممنوعیت ضرر و ضرار ۴۵
- ۳-۱-۲. ممنوعیت غرر ۴۵
- ۴-۱-۲. ممنوعیت ربا ۴۶
- ۲-۲. ابزارهای مالی اسلامی (صکوک) ۴۶
- ۳-۲. تعریف صکوک ۴۸
- ۴-۲. انواع ابزارهای مالی اسلامی (صکوک) رایج برپایه نوع عقود ۵۰
- ۲-۴-۱. ابزارهای مالی غیرانتفاعی ۵۱

۵۷	۲-۴-۲. ابزارهای مالی انتفاعی با سود ثابت
۵۷	۲-۴-۲-۱. اوراق مرباحه
۷۱	۵-۲. ارکان انتشار اوراق در ایران
۷۴	۶-۲. تفاوت صکوک با اوراق بهادر ربوی
۷۴	۲-۶-۱. وضعیت مالکیت صاحبان اوراق
۷۵	۲-۶-۲. چگونگی محاسبه سود پرداختی
۷۶	۲-۶-۳. تضمین اصل سرمایه
۷۹	۲-۷. جایگاه صکوک در بین ابزارهای بازار سرمایه
۷۹	۲-۸. روند تحول اوراق بهادارسازی به سمت صکوک
۸۰	۲-۸-۱. انتشار اوراق بهادار (Pay-through)
۸۰	۲-۸-۲. انتشار اوراق بهادار (Path-through)
۸۱	۲-۸-۳. انتشار اوراق بهادار (Fangible Asset-Backed)
۸۲	۲-۹. وضعیت انتشار صکوک در جهان
۸۳	۲-۱۰. وضعیت انتشار صکوک در ایران
۸۵	فصل سوم: مطالعات موردی تأمین مالی از طریق صکوک
۸۵	۱. مطالعات موردی بین‌المللی
۸۶	۱-۱. صکوک شرکت پتروناس مالزی
۸۹	۱-۱-۱. موارد قابل توجه
۸۹	۱-۱-۲. نکات آموخته
۸۹	۱-۲. صکوک جهانی قطر
۹۰	۱-۲-۱. موارد قابل توجه
۹۲	۱-۲-۲. نکات آموخته
۹۲	۱-۳. صکوک استصناع تبرید
۹۳	۱-۳-۱. مهم‌ترین موافقت‌نامه‌ها
۹۳	۱-۳-۲. گردش جریانات نقدی
۹۴	۱-۴. صکوک استصناع شرکت ملی نفت اندونزی
۹۵	۱-۴-۱. موارد قابل توجه
۹۷	۲. مطالعات موردی داخلی
۹۷	۲-۱. صکوک اجاره گروه انرژی دانا

- ۹۸..... ۱-۲-۱. ساختار تأمین مالی
- ۱۰۱..... ۳-۱-۲. نکات آموخته

فصل چهارم: تأمین مالی پروژه محور صنعت نفت از طریق ابزارهای مالی اسلامی... ۱۰۳

۱. سابقه کاربرد ابزارهای مالی اسلامی در صنعت نفت ایران ۱۰۳
- ۱-۱. اوراق مشارکت ارزی شرکت نفت و گاز پارس ۱۰۳
۲. نقد مدل تأمین مالی از طریق اوراق مشارکت در صنعت نفت ۱۰۵
۳. بررسی تطابق اصول تأمین مالی پروژه محور با ویژگی های بخش بالادستی نفت ۱۰۷
- ۲-۱. بررسی تطابق تأمین مالی صنعت نفت ایران با اصول تأمین مالی پروژه محور ۱۰۹
۴. معیارهای انتخاب ابزارهای اسلامی پروژه محور برای تأمین مالی صنعت نفت ۱۱۱
۵. مدل های عملیاتی قابل کاربرد در بخش بالادستی نفت ایران ۱۱۳
- ۱-۵. ۱-۱. اوراق (صکوک) اجاره ۱۱۴
- ۱-۵-۱. نقش شرکت واسطه در فرایند تأمین مالی از طریق انتشار صکوک اجاره ۱۱۵
- ۱-۵-۲. مدل صکوک اجاره ۱۱۵
- ۱-۵-۳. ریسک های صکوک اجاره ۱۲۰
- ۱-۵-۴. انتشار صکوک توسط پیمانکار صنعت نفت - مطالعه موردی خرید دکل ۱۲۱
۶. اوراق (صکوک) سلف موازی ۱۲۳
- ۱-۶. ۱. مدل اوراق سلف موازی ۱۲۴
- ۲-۶. تفاوت فروش سلف نفت و اوراق سلف نفتی ۱۲۶
- ۳-۶. ویژگی های خاص اوراق سلف ۱۲۷
- ۱-۳-۶. نقدشوندگی اوراق سلف در بازار ثانویه ۱۲۷
- ۲-۳-۶. جایگاه اوراق سلف در ابزارهای مالی اسلامی ۱۲۷
- ۳-۳-۶. تأمین مالی با نرخ سود شناور مدیریت شده از طریق اوراق سلف ۱۲۸
- ۴-۳-۶. نوع پشتوانه انتشار اوراق سلف ۱۲۸
- ۵-۳-۶. ریسک های خاص انتشار اوراق سلف ۱۲۹
۷. اوراق (صکوک) استصناع ۱۳۰
- ۱-۷. ۱. موارد مهم در تأمین مالی پروژه از طریق صکوک استصناع ۱۳۱
- ۲-۷. ۲. مدل استصناع موازی ۱۳۴
- ۳-۷. ۳. مدل استصناع و اجاره به شرط تملیک ۱۳۷
۸. زیرساخت های تأمین مالی پروژه محور از طریق ابزارهای مالی اسلامی ۱۳۹

۱-۸. زیرساخت‌های فرهنگی	۱۳۹
۲-۸. زیرساخت‌های قانونی	۱۴۰
۳-۸. تدوین دستورالعمل‌های اجرایی	۱۴۱
۴-۸. توسعه روانسازها	۱۴۱
منبع‌شناسی	۱۴۳
منابع و مآخذ	۱۴۹
پیوست‌ها	۱۵۵
پیوست ۱. فلوجارت انسر اوراق اجاره	۱۵۶
پیوست ۲. اساسنامه نهادهای واسطه	۱۵۷
پیوست ۳. فرم اعلامیه فروش اوراق اجاره	۱۶۴
پیوست ۴. فرم اعلام موافقت فی‌مابین فروشنده بهت فروش دارایی	۱۷۰
پیوست ۵. فرم قبولی سمت ارکان اوراق اجاره	۱۷۱
پیوست ۶. گزارش توجیهی تأمین مالی از طریق انتشار اوراق اجاره	۱۷۲
پیوست ۸. فرم تقاضای ثبت اوراق اجاره/مراجعه	۲۰۰
پیوست ۹. دستورالعمل انتشار اوراق قرض الحسنه	۲۰۱
پیوست ۱۰. مراحل انتشار اوراق مشارکت	۲۰۳

مقدمه

اهمیت موضوع تأمین مالی صنعت نفت

بر اساس منابع اطلاعاتی بین‌المللی در حوزه انرژی، ایران در سال ۲۰۱۳ دارای ۱۵۷ هزار میلیون بشکه ذخایر اثبات شده نفت^۱ بوده است که بعد از عربستان، ونزوئلا و کانادا در رتبه چهارم قرار دارد. این میزان ذخایر حدود ۱۲ درصد از مجموع ذخایر کشورهای عضو اوپک و ۹/۳ درصد از کل ذخایر دنیاست. بر اساس این گزارش در پایان سال ۲۰۱۳، مجموع ذخایر اثبات‌شده گازی ایران ۱۱۶۲ میلیارد فوت‌مکعب بوده است که بعد از روسیه در رتبه دوم دنیا قرار دارد. از این ذخایر حدود ۶۸ درصد در دریا و ۳۲ درصد در خشکی هستند.^۱ حدود ۵۰ درصد از این حجم نیز در خازن مشترک قرار دارد.

با توجه به این حجم از ذخایر نفت و گاز کشور و ناکارآمدی روش مالی سنتی تأمین مالی در بخش بالادستی نفت که عمدتاً متکی بر منابع داخلی وزارت نفت و منابع مالی بیمانکار یا کنسرسيوم بیمانکاران از طریق قراردادهای خرید خدمت در قالب بیع متقابل^۲ می‌باشند و همچنین تغییرات محیط بین‌المللی از جهت تشدید تحریم‌ها و سخت شدن امکان تأمین مالی از طریق فاینانس^۳، بررسی شیوه‌های جدید تأمین مالی قابل کاربرد در بخش بالادستی نفت کشور حائز اهمیت است. با توجه به شرایط موجود، تأمین مالی بخش بالادستی نفت زمانی اهمیت بیشتری پیدا خواهد کرد که تأمین مالی زیرساخت‌های عمرانی

1. Energy Information Administration

2. Buy Back

3. Finance

و برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور وابستگی زیادی به درآمدهای حاصل از این بخش داشته باشد. از دیگر مواردی که بررسی شیوه‌های جدید را اجتناب ناپذیر می‌کند موضوع مخازن مشترک در مرزهای آبی و خاکی ایران با کشورهای همسایه است.

در حال حاضر ایران دارای ۲۰ میدان مشترک، مشتمل بر ۳۵ مخزن مشترک با کشورهای همسایه است که ۱۷ مخزن در آب‌های خلیج فارس و ۱۸ مخزن در خشکی است. در این میدان‌های مشترک، ۱۶ مخزن مشترک با عراق، ۷ مخزن با امارات، ۴ مخزن با عربستان سعودی، ۲ مخزن با قطر، ۲ مخزن با کویت و همچنین ۲ مخزن مشترک با کشور ترکمنستان دارد.^۱ بر اساس آمارهای شرکت ملی نفت ایران، حدود ۵۰ درصد از ذخایر گاز طبیعی ایران در مخازن مشترک قرار دارد. این در حالی است که سهم برداشت ایران در همه مخازن مشترک نسبت به کشورهای همسایه کمتر است. اطلاعات کامل مربوط به مخازن مشترک و سهم برداشت هر یک از شرکا در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. میدان‌های مشترک، نفت، گاز ایران به تفکیک مخازن و سهم برداشت

تعداد و نوع میدان مشترک	تعداد مخزن مشترک	نام مشترک	میزان برداشت روزانه ایران	میزان برداشت روزانه کشور همسایه
یک میدان گازی	۱	قطر	۲۹۰ میلیون متر مکعب	۳۶۰ میلیون متر مکعب
یک لایه نفتی	۱	قطر	صفر	۴۵۰ هزار بشکه
هشت میدان نفتی	۱۶	عراق	۱۳۰ هزار بشکه	۲۹۵ هزار بشکه
سه میدان نفتی و گازی	۷	امارات	۵۶ هزار بشکه	۳۶ هزار بشکه
چهار میدان نفتی و گازی	۴	عربستان	۴۲ هزار بشکه	۴۵۰ هزار بشکه
یک میدان نفتی و گازی	۲	کویت	صفر	صفر
یک میدان نفتی و گازی	۲	عمان	۴۰۰۰ بشکه	۱۰۰۰۰ بشکه
یک میدان گازی	۲	ترکمنستان	۳ میلیون متر مکعب	

سرمایه‌گذاری مورد نیاز در بخش نفت و گاز

بر اساس اسناد بالادستی بخش نفت کشور، در راستای دسترسی به اهداف برنامه پنجم توسعه اقتصادی - اجتماعی کشور در حوزه نفت و گاز، سرمایه‌گذاری‌هایی به این شرح تا پایان برنامه پنجم مورد نیاز خواهد بود (شافعی).

۱. در بخش بالادستی نفت، با توجه به استانداردهای قابل قبول برای سرمایه‌گذاری در خشکی و دریا به منظور ظرفیت‌سازی مورد نیاز و همچنین جبران سخت تولید ۷ درصدی در سال، تا سال ۱۳۹۴، بیش از ۵۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مورد نیاز خواهد بود.

۲. در بخش گاز، تا سال ۱۳۹۴ بر اساس برنامه‌های پیش‌بینی شده حدود ۵۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در بخش بالادستی و تأسیسات فرآورش گاز و بیش از ۲۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در بخش پایین‌دستی (شامل خطوط و تأسیسات انتقال و ترانز) مورد نیاز خواهد بود.

۳. در بخش پتروشیمی، بر اساس طرح‌های مورد نظر تا سال ۱۳۹۴ حدود ۳۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مورد نیاز خواهد بود.

۴. در جهت تحقق طرح‌های بهینه‌سازی مصرف انرژی و توسعه NGV و دیگر طرح‌های لازم برای احداث زیربناها و همچنین توسعه تأسیسات موجود نیز، میلیارد‌ها دلار سرمایه‌گذاری دیگر تا افق ۱۳۹۴ مورد نیاز خواهد بود.

۵. در جهت ظرفیت‌سازی اضافی پالایشی به میزان ۱/۵ میلیون بشکه در روز (برای پالایش میعانات گازی و نفت‌خام سبک‌گین) و نیز دیگر سرمایه‌گذاری‌های مرتبط و بهینه‌سازی پالایشگاه‌ها، تا سال ۱۳۹۴ حدود ۲۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مورد نیاز خواهد بود.

بنابراین مجموع رقم سرمایه‌گذاری برای نیل به اهداف سند چشم‌انداز در صنعت نفت و گاز تا سال ۱۳۹۴ برای ایران حداقل معادل ۱۷۰ میلیارد دلار است.

محل تأمین منابع مورد نیاز در بخش نفت و گاز

بر اساس برنامه پنجم توسعه اقتصادی - اجتماعی کشور، سرمایه‌گذاری مورد نیاز برای دسترسی به اهداف برنامه از سه طریق برنامه‌ریزی شده است: قسمت عمده آن باید از منابع داخلی تأمین شود؛ قسمتی از طریق قراردادهای خرید خدمت توسط پیمانکار

تأمین می‌شود و بقیه نیز از طریق فاینانس تأمین خواهد شد که سهم هر یک از آن‌ها به این شرح است:

۱. تأمین حداقل ۴۲ درصد از منابع مورد نیاز، معادل ۷۰ میلیارد دلار توسط بخش داخلی.
۲. تأمین ۲۰ درصد از منابع مورد نیاز، معادل ۳۵ میلیارد دلار از طریق فاینانس.
۳. تأمین ۳۸ درصد از منابع مورد نیاز، معادل ۶۵ میلیارد دلار از طریق بیع متقابل.

اما، نظر می‌رسد که با توجه به تشدید تحریم‌ها علیه ایران و عدم امکان تأمین مالی از طریق منابع بین‌المللی، مهم‌ترین منبع تأمین مالی بخش نفت داخلی باشد در حال حاضر علاوه بر منابع داخلی وزارت نفت، قسمتی از منابع صندوق توسعه ملی نیز به بخش نفت تخصیص یافته است که رقم قابل توجهی نیست. شایان ذکر است کل منابع صندوق توسعه ملی در سال ۱۳۹۲ حدود ۶۰ میلیارد دلار برآورد شده است.

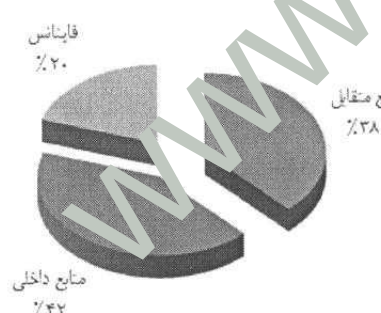
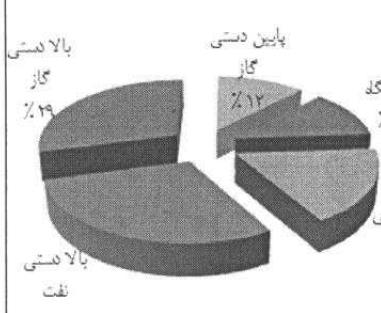
در جدول ۲ میزان سرمایه‌گذاری مورد نیاز (تحت عنوان مصارف) در بخش‌های مختلف نفت و گاز و همچنین محل تأمین (تحت عنوان منابع) در جهت دستیابی به اهداف برنامه پنجم توسعه بر اساس اسناد بالادستی بخش نفت با هم مقایسه شده است. سهم هر یک از منابع و مصارف به تفکیک رقم و درصد در جدول قابل مشاهده است. همانطور که در جدول دیده می‌شود، جهت دستیابی به اهداف برنامه پنجم توسعه در حوزه نفت و گاز، حدود ۱۷۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری لازم است. بر اساس برنامه، تأمین حدود ۴۲ درصد از این حجم سرمایه از طریق بخش داخلی و ۵۸ درصد از طریق منابع مالی غیر داخلی مشتمل بر منابع مالی پیمانکاران و فاینانسورها خواهد بود. در اینجا دو پرسش مطرح است: اول اینکه آیا حجم منابع داخلی می‌تواند پاسخگوی نیاز تعریف شده باشد و دوم اینکه با توجه به تغییر شرایط و تشدید فشارهای مالی بین‌المللی، چگونه می‌توان جایگزینی برای منابع مالی غیر داخلی پیدا کرد.

چنانچه فرض کنیم منابع داخلی پاسخگوی تأمین منابع لازم در حد برنامه‌ریزی شده باشد، بحث جایگزینی منابع خارجی اجتناب‌ناپذیر است. یکی از فرصت‌های جدید ایجاد شده که می‌تواند تا حدی در حل مسئله تأمین مالی بخش بالادستی نفت مفید باشد، توسعه ابزارهای بازار سرمایه و فراهم شدن زیرساخت‌های به کارگیری ابزارهای مالی اسلامی در این بازار است. ابزارهای مالی اسلامی با رویکرد پروژه‌محور می‌تواند

قسمتی از نقدینگی سرگردان موجود در جامعه را به واسطه داشتن جذابیت برای همه گروه‌های سرمایه‌گذار از ریسک‌گریز و ریسک‌پذیر جذب کند و در کنار منابع مالی بانک‌ها به تأمین مالی پروژه‌های بخش بالادستی نفت یاری رساند.

جدول ۲. ترازنامه سرمایه‌گذاری صنعت نفت در افق ۱۳۹۴

منابع (میلیارد دلار)		مصارف (میلیارد دلار)	
حجم تأمین	نوع منبع	حجم سرمایه‌گذاری	بخش سرمایه‌گذاری
۷۰	منابع داخلی	۵۰	بالا دستی نفت
۶۵	بیع متقابل	۵۰	بالا دستی گاز
۳۵	فاینانس	۲۰	پایین دستی گاز
		۱۰	پالایشگاه
		۳۰	پتروشیمی
۱۷۰		۷۰	

بیم هر یک از منابع در تأمین مالی		درصد منابع مورد نیاز هر یک از بخشها	
 منابع داخلی ٪۴۴ بیع متقابل ٪۳۸ فاینانس ٪۲۰		 بالا دستی نفت ٪۲۹ بالا دستی گاز ٪۲۹ پالایشگاه ٪۱۲ پتروشیمی ٪۱۸ پایین دستی گاز ٪۱۲	

منبع: خالقی و محاسبات نویسنده

ساختار کتاب

بمنظور بررسی تأمین مالی پروژه‌محور از طریق ابزارهای مالی اسلامی (صکوک) در صنعت نفت تبیین و تشریح چند موضوع به عنوان مبانی دسترسی به نتایج مطلوب لازم به نظر می‌رسید. موضوع تأمین مالی پروژه‌محور در برابر تأمین مالی شرکتی از جهت

ویژگیها و الزامات بویژه سازگاری آنها با یک صنعت و پروژه خاص اولین آنهاست. موضوع ابزارهای مالی اسلامی در برابر ابزارهای تأمین مالی ربوی از جهت نوع پستوانه، هدف از انتشار و نوع و میزان سود پرداختی در هر یک از آنها موضوع دوم قابل طرح است. همچنین بررسی همراستایی و ارتباط بین دو مقوله فوق با صنعت نفت بویژه بخش بالادستی نفت موضوع اصلی و هدف نهایی کار است. بدین معنی که آیا پروژه‌های بخش بالادستی نفت با اصول تأمین مالی پروژه‌محور سازگار است و امکان بکارگیری این سیستم در بخش نفت وجود دارد یا خیر. در مرحله بعد آیا امکان بکارگیری تأمین مالی پروژه‌محور از طریق ابزارهای مالی اسلامی (صکوک) در بخش نفت وجود دارد یا خیر. در نهایت کدام یک از ابزارهای مالی اسلامی متناسب با ویژگیهای پروژه‌های بخش بالادستی نفت هستند.

بر این اساس پس از مروری بر سیستم‌های قراردادی و تأمین مالی صنعت نفت در فصل اول به تأمین مالی پروژه محور اسلامی در فصل دوم خواهیم پرداخت. در این فصل دو موضوع تأمین مالی اسلامی تأمین مالی پروژه محور مورد بحث قرار خواهد گرفت. در فصل سوم مطالعات مورد داخلی و بین‌المللی به منظور دستیابی به نتایج کاربردی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در فصل چهارم برخی از مهمترین انواع ابزارهای پروژه محور اسلامی (صکوک) قبل کاربرد در بخش بالادستی نفت معرفی خواهد شد.

روش تحقیق

از آنجاکه موضوع تأمین مالی اسلامی و ابزارهای مالی اسلامی (صکوک) به عنوان بستر تحقیق حاضر، خود موضوعی جدید است و علیرغم نیازهای داخلی، شناخت کافی در بین تصمیم‌گیرندگان مالی بنگاه‌های اقتصادی و حتی مؤسسات پولی و مالی داخلی نسبت به آن وجود ندارد و از طرفی این سیستم عمومی باید متناسب با الزامات و نیازمندی‌های بخش بالادستی نفت اختصاصی و اصلاح شود، بنابراین بهترین راهکار دسترسی به نتایج کاربردی و معتبر ارجاع به نظر خبرگان با استفاده از مصاحبه‌های نیم ساختاریافته بود. حوزه شمول خبرگان دربرگیرنده سه حوزه مرتبط است:

- مدیران و مشاوران ارشد مالی صنعت نفت به عنوان تأمین‌کنندگان مالی.
- مدیران ارشد مؤسسات بازار سرمایه به عنوان فعالان این حوزه از کسب‌وکار.

- سازمان بورس و اوراق بهادار کشور به عنوان زکن قانون گذار این حوزه.
- همچنین مدل های ارائه شده در فصل پایانی محصول فرایند زیر است:

 ۱. تعیین نوع نیاز سرمایه گذاری در بخش بالادستی نفت منتج از مصاحبه ها
 ۲. طراحی مدل اولیه
 ۳. تبادل نظر با مدیران ارشد مؤسسات بازار سرمایه در راستای اصلاح و عملیاتی بودن مدل
 ۴. تبادل نظر با مدیریت پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار ایسار تطبیق با ضوابط و مقررات.
 ۵. تبادل نظر با هیات مشاوران ارشد مالی صنعت نفت و در صورت لزوم اصلاح مدل ارائه شده در پیرامون آن.
 ۶. تعیین چارچوب مالی مدل های تأمین مالی اسلامی قابل کاربرد در بخش بالادستی نفت کشور.

از این رو این تحقیق با استفاده از رویکرد کیفی و با تمرکز بر روش تحقیق تفسیری مبتنی بر نظر خبرگان انجام شده است.

شکل ۱. فرایند پیشنهاد مدل های ارائه شده در بخش نتایج

